

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРЕЮДИЦІАЛЬНУ СИЛУ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Європейська конвенція у захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) та Протоколи до неї є частиною національного законодавства України, як чинний міжнародний договір, згода на обов’язковість якого надана Верховною Радою України. Ратифікувавши Конвенцію, Україна визнала юрисдикцію Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ або Суд), яка поширюється на всі питання тлумачення й застосування Конвенції та протоколів до неї. Конвенція та практика ЄСПЛ застосовується судами як джерело права [1; 7].

Практика застосування у національному судочинстві рішень Європейського суду з прав людини неупинно зростає. Від правильності їх застосування залежать ефективна реалізація конвенційного механізму та забезпечення захисту прав людини. Саме тому, необхідно з’ясувати правову природу рішень ЄСПЛ з точки зору їх преюдиціальності для національних судів України.

Поняття «преюдиція» вироблене доктриною. В його основу покладені ознаки, що встановлюються процесуальним законодавством до обставин, що звільняються від доказування.

Як зазначає О. Бережний: «Визначення преюдиціальності як обов’язковості встановлених в раніш винесеному рішенні обставин для суду, який розглядає справу, пов’язану з раніш вирішеною, означає неприпустимість перевірки судом встановлених в раніш винесеному рішенні обставин, що мають значення для розглядуваної справи» [2, с. 190].

---

¹ Студентка 5 курсу міжнародно-правового факультету Національного юридичного Університету імені Ярослава Мудрого

В цивільному, господарському, адміністративному судочинстві України діє правило за яким обставини, встановлені рішенням суду, що набрало законної сили, не доказуються при розгляді іншої справи, у якій беруть участь ті самі особи або особа, щодо якої встановлено ці обставини, якщо інше не встановлено законом (ст.82 ЦПК України, ст. 72 ГПК України, ст. 78 КАС України).

Отже, як бачимо, аби рішення мало преюдиціальний характер воно повинно відповідати певним вимогам:

- обставини, що звільняються від доказування, мають бути встановлені рішенням, що набрало законної сили (при цьому мова йде про рішення національних судів);
- обставини не доводяться при розгляді іншої справи;
- учасниками справи мають бути ті самі особи або особа, щодо якої встановлено ці обставини.

Також слід відмітити, що не надається преюдиціального значення обставинам, зазначеним у рішеннях судів, які не наділені правом встановлювати або вважати доведеними обставини і вирішувати питання, пов'язані з доказуванням [3].

Преюдиціальне значення процесуальним законом надається саме обставинам, встановленим судовими рішеннями (в тому числі в їх мотивувальних частинах), а не правовій оцінці таких обставин, здійсненій іншим судом.

За Конвенцією ЄСПЛ виступає органом, що здійснює контроль за застосуванням державами Конвенції та протоколів до неї, а також здійснює тлумачення їх норм. Він надає правову оцінку діям держави та національному законодавству на перемет відповідності положенням конвенції.

ЄСПЛ, отримавши заяву від скаржника, вирішує питання її прийнятності та здійснює розгляд по суті. Суд бере до уваги обставини, викладені у заяві скаржника, аргументацію зі сторони національних представників, вивчає положення національного законодавства та національну судову практику, а в деяких випадках і відповідні міжнародно-правові акти.

ЄСПЛ в процесі комунікації отримує від сторін інформацію, оцінює її, і таким чином встановлює факти. Разом з тим, в деяких випадках суд може вжити будь-який захід розслідування, який, на його думку, може допомогти з'ясуванню фактів у справі [4].

Кримінальне процесуальне законодавство України встановлює, що рішення національного суду або міжнародної судової установи, яке набрало законної сили і ним встановлено порушення прав людини і основоположних свобод, гарантованих Конституцією України міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, має преюдиціальне значення для суду, який вирішує питання про допустимість доказів.

У кримінальному провадженні аби доказ був покладений у основу прийняття процесуального рішення від повинен відповідати вимогам належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – достатності.

Доказ вважається недопустимим, якщо він отриманий внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також будь-які інші докази, здобуті завдяки інформації, отриманій внаслідок істотного порушення прав та свобод людини.

Рішення національного суду або міжнародної судової установи, яке набрало законної сили і ним встановлено порушення прав людини і основоположних свобод, гарантованих Конституцією України і міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, має преюдиціальне значення для суду, який вирішує питання про допустимість доказів [5].

Наприклад, якщо ЄСПЛ буде встановлено, що державою було порушено ст. 3 Конвенції (заборона катувань), то докази отримані шляхом катувань оминаючи процедуру доказування, будуть визнані судом недопустимими. Рішення ЄСПЛ в такому випадку визнається такими, що має преюдиціальну силу.

Встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні даної справи судом є підставою для здійснення кримінального провадження за виключними обставинами. Особа, на користь якої постановлено рішення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, має подати заяву про перегляд судового рішення не пізніше тридцяти днів із дня, коли така особа дізналася або могла дізнатися про набуття цим рішенням статусу остаточного.

При перегляді рішення Верховний Суд виключає доказ, який був отриманий внаслідок істотного порушення прав та свобод людини та за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин провадження, керуючись законом, оцінюють кожний наявний доказ приймає відповідне процесуальне рішення.

Перегляд рішення за виключними обставинами не завжди веде до скасування попереднього рішення. На практиці існують випадки, коли Верховий Суд приходив до висновку про те, що порушення Конвенції не вплинуло на справедливість та законність рішення.

Як зазначалося раніше, рішення ЄСПЛ не лише мітить положення, що вирішують справу по суті, в них також знаходять відображення тлумачення термінів і положень Конвенції та протоколів. За положеннями статті 31 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 року, використання рішень судом при тлумаченні й застосуванні Конвенції та протоколів до неї під час розгляду конкретної справи є необхідним як наступна практика застосування міжнародного договору.

В такому контексті рішення ЄСПЛ за своєю юридичною природою мають прецедентний характер. Вони подібні до «прецеденту тлумачення», який активно застосовується в сім'ї загального права [7].

Професор В. Буткевич наголошує, що «у своїх судових рішеннях Європейський суд з прав людини на чільне місце поставив свої попередні рішення (прецеденти) і не бажає від них відходити, навіть якщо комусь здається, що він цим порушує Конвенцію... Мотивуючи свої судові рішення власними прецедентами, Суд фактично зобов'язав держави поважати їх і брати за основу в аргументації їхніх позицій у власних справах» [6, с. 136–137].

Рішення ЄСПЛ слугує інструментом для тлумачення положень Конвенції. В них Суд викладає власні правові позиції. Ці позиції є обов'язковим для держав, і саме вони мають прецедентний характер. Принциповим для ЄСПЛ є наслідування усталеної практики. Сам Суд, обґрунтовуючи свої рішення посилається на провідні справи, в яких вперше було сформульовано прецедент тлумачення.

Таким чином, силою преюдиціальних володіють рішення, прийняті судом, який безпосередньо здійснює дослідження доказів, встановлення фактів по справі. У такому разі зникає необхідність повторного розслідування раніше встановлених обставин. Це і є сутністю преюди-

ції. ЄСПЛ приймає рішення по суті ґрунтуючись на відомостях, що будуть надані йому сторонами і покладається на їх добросовісність. Він надає правову оцінку діям держави та національному законодавству на перемет відповідності положенням конвенції. В окремих випадках, суд може здійснити розслідування з метою з'ясування фактів у справі. І якщо, у рішенні суду буде встановлено факт порушення прав людини і основоположних свобод, то рішення неодмінно буде мати преюдиціальне значення для суду, який вирішує питання про допустимість доказів. Крім цього, ЄСПЛ притримується власної «усталеної практики» і зобов'язує держави поважати її і брати за основу в аргументації позицій у власних справах.

Література:

1. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-IV Дата оновлення: 02.12.2012. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3477-15> (дата звернення: 26.02.2018).
2. Бережний О. Преюдиції в кримінальному процесі – поняття, сутність // Вісник Академії правових наук України. – X. : Право, 1998. – № 4(15). – С. 183–191.
3. Про деякі питання практики застосування Господарського процесуального кодексу України судами першої інстанції: Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 26.12.2018 № 18. Дата оновлення: 14.07.2016 URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v0018600-11> (дата звернення: 26.02.2018).
4. Регламент Європейського суду з прав людини від 01.11.2003. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/980_067 (дата звернення: 26.02.2018).
5. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13, ст. 88.
6. Міжнародне право. Основи теорії: Підручник / За ред. В. Г. Буткевича. – К.: Либідь, 2002. – 608 с.
7. Теорія і практика застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: компендіум / за заг. ред. О. В. Сердюка, І. В. Яковюка. – Харків: Право, 2017. – 374 с.

Науковий керівник: Буруменський М. В., д.ю.н., професор кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.